

УДК 349.232

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.54>

ГРОШОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЇХ МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ТА МОТИВАЦІЇ НА СЛУЖБІ

Циганок В.М.,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені проф. О.І. Процевського,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Циганок В.М. Грошове забезпечення військовослужбовців – один із найважливіших елементів їх матеріального становища та мотивації на службі.

З урахуванням того, що в Україні сьогодні триває війна у зв'язку зі збройною російською агресією, особливого значення набуває переосмислення специфіки соціального захисту військовослужбовців, які виконують особливу роботу спрямовану на захист Вітчизни. *Мета статті* дослідити грошове забезпечення військовослужбовців як один із найважливіших елементів їх матеріального становища та мотивації на службі. Оскільки сьогодні грошове забезпечення військовослужбовців з огляду на тривалу загальну мобілізацію і збільшення кількості тих, хто змушений одночасно захищати незалежність держави та дбати про добробут своїх родин є предметом суспільних дискусій. Зазначено, що грошове забезпечення військовослужбовців має відповідати сучасним реаліям, забезпечувати стабільність, його розміри мають відображати рівень фізичного і морального навантаження, враховувати ризики й створювати належні матеріальні умови для життя військовослужбовців та членів їх сімей. Зроблено висновок, що гідне грошове забезпечення військовослужбовців неможливе без фундаментального нормативно-правового забезпечення, яке не лише містить відповідні соціальні права, а й забезпечує соціальні гарантії їх реалізації. Тому, підтримуючи позиції інших науковців, запропоновано розробити законодавчий акт, в якому були б закріплені основні засади грошового забезпечення військовослужбовців, зокрема, розробити законопроект щодо грошового забезпечення військовослужбовців, який сприятиме універсалізації та консолідації норм про винагороду військовослужбовців на законодавчому рівні, а відтак – становитиме собою додаткову важливу гарантію забезпечення права вказаних працівників на винагороду.

Ключові слова: військовослужбовці, соціальний захист грошове забезпечення, нормативно-правове забезпечення, винагорода, компенсаційні виплати, доплати.

Tsyhanok V.M. Financial support of military personnel is one of the most important elements of their financial situation and motivation in the service.

Taking into account the fact that there is a war going on in Ukraine today in connection with armed Russian aggression, rethinking the specifics of social protection of military personnel, who perform special work aimed at protecting the Motherland, is of particular importance. The purpose of the article is to investigate the financial support of military personnel as one of the most important elements of their financial situation and motivation in the service. Because today, in view of the long general mobilization and the increase in the number of those who are forced to simultaneously protect the independence of the state and take care of the well-being of their families, the financial support of military personnel is the subject of public discussions. It is noted that the financial support of military personnel should correspond to modern realities, ensure stability, its dimensions should reflect the level of physical and moral stress, take into account risks and create appropriate material conditions for the life of military personnel and their family members. It was concluded that a decent financial support of military personnel is impossible without fundamental normative and legal support, which not only contains the relevant social rights, but also provides social guarantees for their implementation. Therefore, supporting the positions of other scientists, it is proposed to develop a legislative act, which would enshrine the basic principles of monetary support for military personnel, in particular, to develop a draft law on monetary support for military personnel, which will contribute to the universalization

and consolidation of norms on the remuneration of military personnel at the legislative level, and therefore - will constitute an additional important guarantee of ensuring the right of the specified employees to remuneration.

Key words: military personnel, social protection, monetary support, regulatory and legal support, remuneration, compensatory payments, additional payments.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших юридичних гарантій реалізації права на працю є можливість працездатної особи заробляти працю собі на життя. Ігнорування цієї гарантії на підприємствах, в установах та організаціях є грубим порушенням трудового законодавства, котре може призводити до експлуатації працездатної особи, а також унеможливилюватиме забезпечення належного рівня соціальної безпеки працівника. З урахуванням того, що в Україні на сьогодні триває відсіч збройній російській агресії, особливого значення набуває переосмислення специфіки соціальної безпеки військовослужбовців, котрі є людьми, виконуючими особливу роботу, прямо чи опосередковано спрямовану на захист Вітчизни.

Актуальність питання забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців констатована також у рішенні Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України» 25 березня 2021 р. [1], де прямо та опосередковано вказано на державну політику у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва із забезпеченням належного рівня соціальної безпеки військовослужбовців, зокрема, й у частині їх матеріального (також грошового) забезпечення. Зокрема, у Стратегії вказується на те, що пріоритети досягнення цілей відповідної державної політики пов'язані із: 1) «законодавчим унормуванням та забезпеченням необхідних умов для проходження військової служби і служби у військовому резерві, соціального захисту військовослужбовців, членів їх сімей, осіб, звільнених з військової служби»; 2) «забезпеченням необхідних правових, матеріальних та соціальних умов військової служби, запровадження дієвих і прозорих механізмів забезпечення житловими приміщеннями військовослужбовців ЗСУ та інших складових сил оборони, крім військовослужбовців строкової служби».

Стан дослідження. Дослідженням особливостей правового регулювання реалізації соціальних і трудових прав військовослужбовців загалом та їх права на грошове забезпечення зокрема, займалися такі вітчизняні науковці, як: О.В. Андрійчук, В.В. Біліченко, О.П. Бортник, В.С. Венедіктов, О.М. Глушко, В.В. Гончарук, О.Ю. Дрозд, І.В. Зіноватна, М.І. Іншин, Г.А. Капліна, В.Л. Костюк, Л.В. Котова, О.В. Лавріненко, К.Ю. Мельник, Є.Ю. Подорожній, Д.І. Сіроха, О.М. Ярошенко та ін. Неприменшуючи цінності та наукового внеску вказаних юристів-трудоваків у формування актуальної наукової думки щодо правового регулювання винагороди військовослужбовців в Україні, слід констатувати, що останні зміни в законодавстві вимагають вироблення нових підходів до дослідження правового регулювання грошового забезпечення військовослужбовців.

Мета статті дослідити грошове забезпечення військовослужбовців як один із найважливіших елементів їх матеріального становища та мотивації на службі.

Виклад основного матеріалу. Грошове забезпечення виступає базисом матеріального забезпечення військовослужбовців, оскільки воно «дозволяє посилити матеріальну зацікавленість у досягненні високих показників бойової підготовки, а недооцінка достатнього рівня грошового забезпечення військовослужбовців веде до негативних явищ у житті ЗСУ в цілому» [2, с. 198]. Для військовослужбовців грошове забезпечення є основним джерелом доходу, за допомогою якого вони можуть задовольняти свої потреби, утримувати власну сім'ю тощо. За своїм сутнісним змістом грошове забезпечення військовослужбовців є особливим виявом винагороди працівника за виконувану ним трудову функцію у відповідності до вимог чинного законодавства, а саме – заробітної плати, що регулюється нормами спеціального законодавства.

Метою грошового забезпечення військовослужбовців, на думку О.В. Удовенка, є: 1) забезпечення задоволення матеріальних потреб і законних інтересів військовослужбовця, зокрема, в позаслужбовому житті (коли це можливо, тобто, коли військовослужбовці не перебувають у полоні, в заручниках тощо) [3]. Грунтуючись на основних пріоритетах соціальної політики України, К. К. Довбиш зазначає, що головна мета інституту оплати праці – «підвищення рівня та якості життя населення на основі стимулювання трудової активності, надання кожній працездатній людині здатностей, які дають можливість своєю працею забезпечити себе і свою сім'ю». При цьому, на думку дослідника, слід мати на увазі, що військовослужбовці є особливими суб'єктами трудового та соціального права, виконання службових функцій якими безпосереднім чином позначається на національній безпеці держави, спро-

можності держави виконувати свої функції (серед іншого, й у соціальній сфері). Саме тому стосовно військовослужбовців, на відміну від працівників загалом, державою постійно застосовуються особливі заходи матеріального забезпечення, спрямовані на задоволення базових та окремих похідних матеріальних потреб військовослужбовця (медичне, житлове, речове, продовольче та ін.). У цьому контексті можемо дійти висновку, що військовослужбовці виконують свої службові обов'язки в умовах задоволення державою їх базових потреб та законних інтересів (навіть тоді, коли якість такого забезпечення не є достатньою, зважаючи на кризові явища в державі), а тому грошове забезпечення безпосереднім чином не спрямоване на задоволення таких їх потреб. Іншими словами, мета грошового забезпечення військовослужбовців повинна виявлятися у тому, щоб забезпечити гідне людині життя та існування таких службовців, з урахуванням факту задоволення їх поточних базових потреб і інтересів державою поза грошовим забезпеченням [4, с. 4]; 2) стимулювання військовослужбовця краще виконувати свої службові завдання (адже винагорода виконує й заохочувальну функцію [5, с. 41]). Хоча припускається, що особа, котра бажає бути військовослужбовцем, уже має високу мотивацію виконувати свої службові обов'язки, необхідно погодитись із тим, що «гідне грошове забезпечення дозволяє посилити матеріальну зацікавленість у досягненні високих показників у бойовій та професійній підготовці, а недооцінка достатнього рівня грошового забезпечення військовослужбовців веде до зниження ефективності виконання основної функції Збройних Сил України – підтримання безпеки держави в цілому» [6, с. 8].

Згідно постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб» [7] до складу грошового забезпечення входять: посадовий оклад, оклад за військовим званням; щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премія); одноразові додаткові види грошового забезпечення. Грошове забезпечення виплачується у розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України. Так, розміри посадових окладів, окладів за військовими (спеціальними) званнями військовослужбовців, осіб рядового та начальницького складу та деяких інших осіб розраховуються виходячи з розміру 1762 гривні та визначаються шляхом множення на відповідний тарифний коефіцієнт.

Нормативну основу грошового забезпечення військовослужбовців в Україні на сьогоднішній день складає ціла низка нормативно-правових актів. Це міжнародно-правові акти, норми яких стосуються оплати праці (акти про права людини, що в окремих нормах проголошують право трудящого на винагороду за виконану роботу; міжнародно-правові акти МОП, що стосуються оплати праці), та національні нормативно-правові акти, норми яких стосуються оплати праці загалом чи грошового забезпечення військовослужбовців (Конституція України, законодавчі акти у сфері праці, законодавчі акти, що врегульовують аспекти військової служби та правового статусу військовослужбовця; та підзаконні акти України (урядові акти, накази Міноборони України, нормативно-правові акти інших державних органів, що стосуються грошового забезпечення військовослужбовців)). Водночас не дивлячись на те, що з одного боку, нормативно-правова основа грошового забезпечення містить чіткі та зрозумілі норми, з іншого, законодавство про грошове забезпечення військовослужбовців в Україні характеризується різними підходами до вирішення однотипних питань, а також прогалинами, містить суперечливі норми. Так, у множині підзаконних актах, що регулюють різні аспекти нарахування та виплати винагороди військовослужбовця за виконану ним роботу, зокрема, спостерігаються різні підходи до визначення розміру грошового забезпечення (існує колізія між нормативно-правовими актами і на практиці виникає проблема з виплатою додаткової винагороди 100 тисяч гривень для тих військовослужбовців, які лікуються понад 2 місяці, та виплатою в цілому грошового забезпечення після перебування в розпорядженні понад 2 місяці). Тому необхідно узгодити відповідні нормативні акти. Крім цього, важливо належним чином унормувати питання зарахування в розпорядження військовослужбовців, які перебувають на лікуванні та/або визнані непридатними, з подальшим переоглядом і збереженням за ними виплат, зокрема, переглянути в цілому доцільність зарахування в розпорядження таких військовослужбовців з урахуванням права на гідне грошове забезпечення [8].

Водночас сьогодні, коли країна знаходиться у стані війни, важливим є гідне, достатнє грошове забезпечення військовослужбовців. На це й наголошується й у ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [9], де зазначається, що грошове забезпечення військовослужбовців повинно бути «достатнім», а саме: 1) відповідати умовам військової служби; 2) реально стимулювати закріплення кваліфікованих військових кадрів. Важливо зазначити, що грошове забезпечення військовослужбовців повинно визначатись з урахуванням їх військового звання,

посади, кваліфікації, років служби та умов служби. При цьому кваліфікація військовослужбовців є одним із найважливіших критеріїв при визначенні їх заробітної плати; 3) підлягати індексації відповідно до закону. Особливо, сьогодні підвищення зарплат військовослужбовців дуже важливе, оскільки воно демонструє, що держава визнає важливість військової служби та готова надавати належну матеріальну підтримку своїм захисникам. Грошове забезпечення є одним із найважливіших елементів їхнього матеріального становища та мотивації на службі, тому важливо, щоб воно було рівним і своєчасним.

У цьому напрямку справедливим підходом до виплат є прийняття 28 лютого 2022 року Кабінетом Міністрів України постанови № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану», якою встановлено, що на період дії воєнного стану військовослужбовцям, ... виплачується додаткова винагорода в розмірі до 30000 гривень пропорційно в розрахунку на місяць, а тим з них, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах їх ведення (здійснення), зокрема на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, на території між позиціями сил оборони та позиціями військ держави-агресора, у період здійснення зазначених заходів (у тому числі військовослужбовцям строкової служби), – розмір цієї додаткової винагороди збільшується до 100 000 гривень в розрахунку на місяць пропорційно часу участі у таких діях та заходах [10]. Тобто, гроші, що отримують наші військовослужбовці в період дії воєнного стану, складаються з: щомісячного грошового забезпечення, додаткової винагороди – певної надбавки (сьогодні це 30, 50 і 100 тис. грн.).

Також 5 травня відбулося засідання робочої групи у Верховній Раді обговорили питання про грошове забезпечення військовослужбовців та виплату додаткової винагороди. Зокрема, щодо: підвищення рівня заробітної плати особам, призваним на строкову військову службу (не нижче рівня мінімальної заробітної плати); збільшення розміру стипендій курсантам вищих військових закладів та закладів освіти, які мають військові навчальні підрозділи (не нижче рівня стипендій цивільних вишів); підвищення рівня грошового забезпечення інструкторів; уніфікації оплати праці військовослужбовців усіх структур сил оборони і безпеки в контексті запровадження єдиного стандарту (порядку) грошового забезпечення; виплати додаткової винагороди, зокрема, створення законодавчих підстав для стимулюючих виплат для проведення наступу [11].

Вважаємо цей крок правильним рішенням, оскільки грошове забезпечення військовослужбовців має відповідати сучасним реаліям, забезпечувати стабільність, його розміри мають відображати рівень фізичного і морального навантаження, враховувати ризики й створювати належні матеріальні умови для життя військовослужбовців та членів їх сімей. Переконані гідне грошове забезпечення військовослужбовців неможливе без фундаментального нормативно-правового забезпечення, яке не лише містить відповідні соціальні права, а й забезпечує соціальні гарантії їх реалізації. Як зазначає О.С. Верба, процеси реформування оборонної сфери, необхідність реального забезпечення соціального захисту військовослужбовців, їх конституційних прав вимагають удосконалення та прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, які відповідають реальному стану суспільних відносин та економічним можливостям держави, створюють реальні і дієві правові механізми реалізації соціального захисту військовослужбовців. В основу цієї роботи необхідно покласти розроблення та прийняття нового закону «Про статус військовослужбовців в Україні», який повинен базуватися на таких основних положеннях: чітке законодавче визначення питань обмеження прав військовослужбовців; законодавче визначення пільг та компенсацій, що надаються у зв'язку з обмеженням прав та їх відповідність економічним можливостям держави; адресне надання пільг та компенсацій кожному військовослужбовцю чи його сім'ї; наявність гарантій та механізмів реалізації прав військовослужбовців; заборона обмеження та дублювання передбачених цим законом прав іншими законодавчими актами; встановлення відповідальності за порушення визначених законом прав. На основі нового закону «Про статус військовослужбовців в Україні» необхідно розробляти інші нормативно-правові акти з урахуванням особливостей та умов проходження служби різними категоріями військовослужбовців і сучасних реалій соціально-економічного розвитку нашої держави [12, с. 76].

Зокрема, підтримуючи, позиції інших науковців, вважаємо за доцільне розробити законодавчий акт, в якому були б закріплені основні засади грошового забезпечення військовослужбовців. Зокрема, створення та прийняття проекту Закону України «Про грошове забезпечення військовослужбовців» сприятиме універсалізації та консолідації норм про винагороду військовослужбовців на законодавчому рівні, а відтак – становитиме собою додаткову важливу гарантію забезпечення права вказаних працівників на винагороду [3, с. 188].

Висновки. Сьогодні грошове забезпечення військовослужбовців з огляду на тривалу загальну мобілізацію і збільшення кількості тих, хто змушений одночасно захищати незалежність держави та дбати про добробут своїх родин є предметом суспільних дискусій. Оскільки грошове забезпечення військовослужбовців має відповідати сучасним реаліям, забезпечувати стабільність, його розміри мають відображати рівень фізичного і морального навантаження, враховувати ризики й створювати належні матеріальні умови для життя військовослужбовців та членів їх сімей. Водночас гідне грошове забезпечення військовослужбовців неможливе без фундаментального нормативно-правового забезпечення, яке не лише містить відповідні соціальні права, а й забезпечує соціальні гарантії їх реалізації. Тому, підтримуючи позиції інших науковців, вважаємо за доцільне розробити законодавчий акт, в якому були б закріплені основні засади грошового забезпечення військовослужбовців, зокрема, розробити законопроект щодо грошового забезпечення військовослужбовців, який сприятиме універсалізації та консолідації норм про винагороду військовослужбовців на законодавчому рівні, а відтак – становитиме собою додаткову важливу гарантію забезпечення права вказаних працівників на винагороду.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію воєнної безпеки України: рішення РНБО від 25.03.2021 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 27. Ст. 1321.
2. Ляпін М.В., Чимишенко С.М. Роль грошового забезпечення в системі матеріального забезпечення військовослужбовців. *Сучасні проблеми розбудови Збройних Сил України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 квіт. 2013 р.). Київ: ВІКНУ, 2013. С. 197-198.
3. Удовенко О.В. Правове регулювання грошового забезпечення військовослужбовців: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 241 с.
4. Довбиш К.К. Принципи правового регулювання оплати праці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2017. 191 с.
5. Арсентьева О.С. Види та форми заохочень за трудові досягнення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 32. С. 41–48.
6. Автушенко І.Б. Грошове забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України (1991–2011 рр.): історичний аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія*. 2016. № 2. С. 4–9.
7. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 № 704. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-п>.
8. Грошове забезпечення військовослужбовців в умовах воєнного стану. URL: <https://legal100.org.ua/analytics/groshove-zabezpechennya-vijskovosluzhbovcziv-v-umovah-voennogo-stanu/>.
9. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
10. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npsa/pitannya-deyakh-viplat-vijskovosluzhbovcyam-osobam-ryadovogo-i-nachalnickogo-skladu-policejskim-ta-yih-simyam-pid-chas-diyi-voennogo-stanu-168-280222>.
11. У Раді обговорили питання про грошове забезпечення військовослужбовців та виплату додаткової винагороди URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/u-radi-obgovorili-pitannya-pro-groshove-zabezpechennya-viyskovosluzhbovciv-ta-viplatu-dodatkovoyi-vi.html>.
12. Верба О.С. Правове регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні. *Юридична наука*. 2012. № 1. С. 74–82.